

Bu sayıdaki diğer yazılar

Diyanet Anasayfa

Diyanet İşleri Başkanlığı

İslâmda Sosyal Dayanışma Müesseseleri

Yaşar Çolak
Başkanlık Müfettişi

*Doç. Dr. Mehmet ŞEKER,
Ankara, 200 Sayfa.*

Diyanet yayınları arasında çıkmış önemli eserlerden birisi de Doç. Dr. Mehmet ŞEKER'in İslâmda Sosyal Dayanışma Müesseseleri adlı çalışmadır. Birinci baskısı 1984 yılında yapılmış bu kıymetli eser 1997 yılında 4. baskıya ulaşmıştır. Kitap, İslâm tarihinin ilk dönemlerinden günümüze kadar geçen zamanda kurulan sosyal dayanışma müesseseleri ve bunları ayakta tutan temel dinamikleri ele almaktadır. Bir giriş ve altı bölümden oluşan eser, hem geniş halk kitlelerine hem de bu alanda daha derin araştırma ve inceleme yapmayı düşünen araştırmacılara hitap etmektedir. Konular, akıcı ve sade bir üslupla anlatılmaktadır. Yazar, giriş bölümünde, İslâm Dini'nin sosyal hayatı ilgilendiren hükümleri üzerinde genel değerlendirmelerde bulunduktan sonra eserin muhtevasını okuyucuya tanıtmaktadır. Birinci bölüm, insan ve toplum münasebetlerini ele almaktadır. Burada yazar, ilk olarak, insan ile yaratan arasındaki var olan veya olması gereken şuurlu münasebete işaret etmektedir. Ona göre, Allah, mücerret bir varlık değil, en yüksek sıfatları zatında toplamış ezeli ve eşsiz bir yaratıcıdır. Allah'a böylece inanan bir mü'min, hayatı boyunca yüksek sıfatlar kazanma arzusunu taşır. Hayatına da bu hedefe götürücü bir düzen verir. Davranış ve hareketlerinin bu gayeye uygun düşmesine gayret eder. Bunun yanı sıra bu bölümde insanlar arası münasebetlerin İslâmî açıdan dayandığı temel ilkeler de izah edilmektedir. Bu çerçevede İslâmın getirdiği anlayışa göre, bütün insanların eşit olarak yaratılmış oldukları ve üstünlük ölçüsünün kişisel

erdeme

bağlı olduğu, ferdî hürriyetin birey ve toplumun huzuru için vazgeçilmez bir ilke olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölümde son olarak İslâm'ın mülkiyet anlayışı, çalışma ve meşru kazanç mefhumları, İslâmî açıdan ticaretin dayandığı temel ilkeler üzerinde de durulmaktadır. Kanaat ilkesinin bu alanda belirleyici bir prensip olduğu hususunun altı önemle çizilmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, "toplumda sosyal adaletin gerçekleşmesi için sosyal dayanışmanın da sağlanması gerektiği" tespitiyle

başlamakta ve bu bağlamda sosyal adalet ve sosyal dayanışma kavramlarından ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmaktadır. Yazara göre, sosyal adaletin sağlanmış olduğu toplum, içinde yaşayan bireylerin haksızlığa uğradıklarında haklarını kendilerine teslim edecek teşkilat ve müesseselere sahip olan bir toplumdur. Sosyal dayanışma ise, toplumu teşkil eden fertlerin içinde yaşadıkları topluma karşı duydukları sorumluluğu ifade eder. Kavramları bu şekilde açıkladıktan sonra yazar, İslâm'da sosyal adalet ve dayanışmanın tarihi seyir içinde nasıl tahakkuk ettirildiğini gözler önüne sermektedir. İlk olarak cahiliye dönemi toplum yaşayışına temas ederek İslâmın ortaya çıktığı dönemin sosyal tarihine ışık tutmaktadır. O dönemde yaşanan birtakım olumsuz yönleri işaret ettiği gibi, cahiliye arapları arasında vefa duygusunun yaygın olduğu, Kâbe'ye yönelik birtakım hizmetlerin gönüllü olarak ifâ edildiği, Hilfulfudul ve benzeri cemiyetlerin müspet faaliyetlerde bulduklarına da temas etmektedir. Bilahare Hz. Peygamberin hayatından kesitler sunarak, O'nun döneminde sosyal dayanışmanın nasıl gerçekleştiğini ana hatlarıyla gözler önüne sermektedir. Ensar- Muhacir dayanışması, Medine Anayasası ve Veda Hutbesi'ni de bu açıdan geniş bir şekilde değerlendirmektedir.

"İslâma Göre Sosyal Dayanışmayı Engelleyen Davranışlar" başlığını taşıyan 3. bölümde yazar, sosyal dayanışmayı engelleyen ve insanlar arasında kin, nefret ve düşmanlığı artırarak huzur ve sükun ortamının doğmasına engel teşkil eden tutum ve

davranışları ayetler ve hadisler, ışığında açıklamaktadır. Bu çerçevede adam öldürme, kan davası gütme, haset, israf, cimrilik, yalan, iftira, gıybet, suizanda bulunma, fuhuş ve zina, ihtikar ve karaborsacılık, içki, kumar, rüşvet ve faiz gibi dinin yasak ettiği fiiller üzerinde durmakta ve bu hususlarda insanların İslâm'ın öğretilerine kulak verdikleri takdirde ancak yaşadıkları toplumun sulh ve sükunete kavuşabileceğini ileri sürmektedir.

Dördüncü bölümde yazar, İslâm'da sosyal dayanışmanın

gerçekleşmesinde önemli fonksiyonlar icra eden ibadetler üzerinde durmaktadır. Ona göre, İslâmın beş esasından Kelime-i Şahadetin dışında kalan namaz, oruç, hac ve zekat gibi ibadetler

toplumla ilgilidir. Fert ve toplum münasebetlerinin düzenlenmesinde önemli yer tutmaktadır. Bedenen yapılan ibadetlerden namaz ve orucun cami ve iftar sofraları gibi müesseseleri ortaya çıkarırken, hem mal ve hem bedenen, yapılan hac ibadetinin ise beynelmilel bir kongre mahiyeti arzietmekte ve insanlar arasında eşitlik ve kardeşliği en mükemmel manada tahakkuk ettirmektedir. Yazar kitabında, oruç ve iftar sofralarını izah ederken, Osmanlı İslâm toplumunda varlıklı kişilerin, iftar sofralarına davet ettikleri fakir fukara insanlara dış kirası namıyla, hediye olmak üzere, para vermeyi gelenek haline getirdikleri ve bu suretle onların gönüllerini almayı hedef ittihaz ettikleri oldukça dikkat çekici ve enteresan bir uygulamalarına da yer vermektedir. Ayrıca bu bölümde yazar, İslâm toplumunun önemli müesseselerinden biri olan zekat ve sadaka üzerinde genişçe durmaktadır. Zekat müessesesi hakkında detaylı değerlendirmeler yaptıktan sonra, sosyal içerikli bu ibadetin İslam toplumunun sosyal güvenlik ve sigorta müessesesi olduğu fikrini ileri sürmektedir. Sigorta fikrinin batıda 1941'de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcileri arasında yapılan Atlantik Antlaşması ile doğmuş olduğu gerçeği dikkate alınarak İslâmın bu konudaki öncü rolüne de vurgu yapmaktadır.

Beşinci bölüm "Müslüman Türklerde Sosyal Dayanışma Müessesesi Olarak Vakıflar" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde

vakıf-toplum münasebeti, vakfiyeler, vakıfların dinî ve hukukî dayanakları, vakıf hakkında İslâm hukukçularının görüşleri, vakıfların tarihi, vakfin kuruluşu için aranan şartlar, vakfin işleyişi ve vakıf eserleri hakkında kısa ve öz bilgiler verilmektedir.

Vakıflar kurmak suretiyle toplumun yaraları sarmaya ve eksikliklerini gidermeye çalışanların yazdıkları vakfiyelerden örnekler verilerek, sosyal dayanışma örneği verenlerin bunu nasıl yaptıkları somut olarak gösterilmeye çalışılmaktadır.

Kitapta, bir çok enteresan uygulamanın yanısıra, eski Matbaa-i Amire Emiri Haseki Hacı Mustafa Ağa'ya ait 27 Muharrem 1182 tarihli bir vakfiyede; her yılın bahar günlerinde çocukların temiz hava alıp dinlenmelerini sağlamak için kırlara götürülmek üzere üç bin akçe

tahsis olunduğu bir örnek olarak zikredilmektedir. Yazar,

bu ayrıntıya incek kadar ileri gelişmişlik örneği sergileyen bir topluma hayranlığını gizleyememektedir.

Altıncı ve son bölümde ise, bir toplumun önemli bir unsuru olan ticaret erbabı ile esnaf ve sanatkarlarının meydana getirdiği sosyal yardımlaşma ve dayanışma müesseseleri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde ağırlık olarak Osmanlı toplumunun esnaf ve sanatkarlarının bağlı olduğu en büyük teşkilât Ahilik ve buna bağlı olarak çalışan loncalar işlenmektedir. Ayrıca bir köy veya mahalle halkının zaruri ihtiyaçlarının karşılanması, fakirlerden ölenlerin techiz ve tekfini, köyün altyapı çalışmaları gibi hayrî hizmetlerde sarf olunmak üzere kurulan ve Avarız adı verilen para vakıfları ve fonksiyonlarına işaret edilmektedir.

Yazar, sonuç bölümünde, araştırmaları neticesinde vardığı kanaatleri belirtmektedir. Tanıtım yazımızı sonuç bölümünden yapacağımız şu kısa alıntı ile bitirmek istiyoruz. "İslam'da insanların haklarına riayet edilmesi istenir. Karşılıklı haklara riayet esas olduğuna göre, insanların hak ve hukuklarına riayetleri sosyal adaleti de beraberinde getirir. Toplumun bütün müesseselerinde insanların haklarına riayet gerçekleştiğinde de sadece insanlar arasındaki sosyal dayanışma sağlanmakla kalmaz, aynı zamanda sınıflar arasındaki sevgi ve saygıya dayanan sosyal dengenin kurulması da mümkün olur."

Bu eser, yol gösterici, aydınlatıcı ve faydalı bir kaynak olarak, hem din görevleri mizin hem de geniş halk kitlelerinin dikkatini çekecektir. Nitekim eserin 4. baskıya ulaşması bunu göstermektedir. Yazarı, çalışmalarından dolayı kutluyoruz.